

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ СТРАХОВИХ БРОКЕРІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

DEVELOPMENT OF INSURANCE BROKERS INSTITUTE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Журавка О.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Сумський державний університет

Відменко Ю.В.

студентка,
Сумський державний університет

Кобець Ж.О.

студентка,
Сумський державний університет

Статтю присвячено теоретичним і практичним аспектам розвитку інституту страхових брокерів у контексті євроінтеграційних процесів, що відбуваються на страховому ринку України. Визначено місце та роль страхових брокерів на ринку страхового посередництва України. Виокремлено характерні ознаки діяльності страхового брокера відповідно до національного законодавства порівняно з європейськими нормами. Проаналізовано стан розвитку страхового брокеражу в Україні за кількісними та якісними показниками у розрізі світових тенденцій. Обґрунтовано основні складники євроінтеграційних перетворень для врегулювання діяльності страхових брокерів.

Ключові слова: страховий ринок, страхове посередництво, страховий брокер, євроінтеграція.

Статья посвящена теоретическим и практическим аспектам развития института страховых брокеров в контексте евроинтеграционных процессов, происходящих на страховом рынке Украины. Определено место и роль страховых брокеров на рынке страхового посредничества Украины. Выделены характерные признаки деятельности страхового брокера в соответствии с национальным законодательством по сравнению с европейскими нормами. Проанализировано состояние развития страхового брокеража в Украине по количественным и качественным показателям в разрезе мировых тенденций. Обоснованы ключевые составляющие евроинтеграционных преобразований для урегулирования деятельности страховых брокеров.

Ключевые слова: страховой рынок, страховое посредничество, страховой брокер, евроинтеграция.

The article is devoted to theoretical and practical aspects of development of insurance brokers institute in the context of European integration processes, which take place in the insurance market of Ukraine. The place and role of insurance brokers in the Ukrainian insurance intermediation market are determined. Characteristic features of insurance brokers' activity are distinguished in accordance with the national legislation and in comparison with European norms. The state of development of insurance brokerage in Ukraine according to quantitative and qualitative indicators in the context of world tendencies is analyzed. The basic components of European integration changes in regulation of activity of insurance brokers are substantiated.

Keywords: insurance market, insurance intermediation, insurance broker, eurointegration.

Постановка проблеми. Україна, обравши європейський шлях розвитку, неодмінно потребує ефективного функціонування фінансового ринку та одного з його складників – страхування. Страховий ринок чутливо реагує на зміни, що відбуваються в економічному середовищі, та одним із перших зазнає впливу євроінтеграцій-

них процесів. Інтегральним складником ефективного функціонування страхового ринку, безперечно, є страхове посередництво і, зокрема, інститут страхових брокерів як найбільш важливий його складник. Брокери відіграють вагомую роль у розвитку страхування, надаючи посередницькі послуги, визначаючи потреби клієн-

тів у страхуванні, відтворюючи конкуренцію між страховими компаніями, що стимулює розвиток самого страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів страхового брокерства присвячена велика кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Стан страхового брокерства досліджують такі вчені, як В. Базелевич, О. Барановський, В. Гончарук, Е. Губар, Ю. Журавльов, Н. Задерій, В. Дарков, А. Матешевич, А. Павлюк, С. Слесарук, В. Хенке, А. Чувакова, А. Шульга, І. Секрет та ін. Але, незважаючи на наукову і практичну цінність опублікованих праць, недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного підходу до вивчення діяльності інституту страхових брокерів в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження діяльності страхових брокерів на страховому ринку України, розгляд адаптованості інституту брокерства в Україні до сучасних інтеграційних умов, обґрунтування основних тенденцій розвитку інституту страхових брокерів з урахуванням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних економічних умовах, заснованих на жорсткій конкуренції, світовий страховий ринок розвивається досить динамічно. Поглиблення взаємозв'язків між країнами породжує нові підходи до страхового маркетингу, який насамперед проявляється через канали розповсюдження страхових продуктів. На цьому етапі виокремлюють прямий або офісний метод продажів, страхове посередництво (агенти та брокери) через страхові об'єднання, такі як пули, бюро, консорціуми, а також продажі через Інтернет або по телефону. Надзвичайно потужним каналом реалізації страхових продуктів є банки – банкострахування (bankinsurance) [1].

Співвідношення між каналами збуту страхових продуктів різних страхових ринків залежить від багатьох факторів, найважливішими з яких є:

- рівень розвитку економіки та фінансового ринку країни;
- національні традиції та особливості менталітету;
- рівень життя населення;
- стратегія розвитку страхового ринку;
- тип споживача страхової послуги та вид страхової послуги та ін.

Залежно від поєднання зазначених вище факторів структура каналів продажів, а також їх роль і значення для кожного національного страхового ринку є своєрідними. Водночас спостерігаються певні відмінності у тенденціях розвитку каналів продажів у різних країнах [2].

Страхове посередництво залишається найважливішим складником інфраструктури страхового ринку розвинених країн, що значною мірою забезпечує його ефективне функціонування і подальший розвиток. Інститут посеред-

ництва має суттєвий вплив на формування інтегрованої страхової системи, сприяє зростанню економіки та підвищенню рівня зайнятості населення.

За даними Світової федерації страхових посередників (WFII), страхове посередництво збільшує позитивний ефект від страхування загалом та сприяє наданню якісних страхових послуг. Страхове посередництво слід розглядати з позиції прямих страхових посередників (агенти і брокери) та непрямих страхових посередників (андерайтер, сюрвеєр та інші). Прямі страхові посередники відіграють важливу роль у просуванні страхових послуг від страховика до споживача, в консультаційному супроводі споживача страхових послуг на етапі укладання, виконання, модифікації і припинення договору страхування або перестрахування, тоді як непрямі посередники оцінюють страхові ризики та збитки [2].

Згідно з Директивою ЄС «Про посередництво у страхуванні», страхове посередництво являє собою діяльність із ознайомлення, пропонування чи ведення іншої підготовчої роботи, що передують укладенню договорів страхування, або безпосередньо укладення таких договорів, або допомоги в адмініструванні та виконанні таких договорів (зокрема, у разі наявності спору) [3].

Посередницька діяльність в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про страхування», що регламентує основні засади діяльності страхових посередників (рисунк 1).

На страховому ринку України посередники донедавна були представлені лише однією категорією – страховими агентами. Тоді це були фізичні особи, що працювали на умовах трудової угоди чи контракту. Страховими агентами також працювали юридичні особи, для яких страхове посередництво не було винятковим видом діяльності (залізничні каси, туристичні фірми, Ощадбанк тощо) [4]. Професійні страхові посередники почали з'являтися на страховому ринку в середині 90-х років в особі страхових брокерів, що працювали в інтересах страховиків, забезпечуючи їм перестрахування як на українському, так і на закордонних перестраховальних ринках. Крім того, в основу своєї діяльності брокери поставили захист інтересів страхувальників на страховому ринку України.

У вересні 1997 р. дев'ять професійних страхових посередників заснували Асоціацію професійних страхових посередників України (АПСПУ), що почала організаційну роботу зі створення ринку страхових посередницьких послуг. Спільна робота з Укрстрахнаглядом і Лігою страхових організацій дала змогу АПСПУ домогтися в 2000 р. реєстрації і введення державного реєстру страхових брокерів, що стало початком створення цивілізованого страхового посередницького ринку в Україні. Сьогодні АПСПУ має назву «Федерація страхових посередників України», яка є членом Європейської

федерації страхових посередників (BIPAR) [5; 6].

Європейський досвід показує, що страховий брокер є об'єднуючою ланкою між страховою компанією і клієнтом. Як представник свого клієнта страховий брокер має спеціальні знання ринку страхування, тобто знає межі можливостей широкого кола страхових компаній. Діяльність брокера тісно пов'язана з «життєвим циклом» страхового договору та передбачає:

- консультування та надання експертно-інформаційних послуг;
- надання допомоги у розробленні умов договору страхування (чи перестраховування);
- пошук страховиків, які відповідають вимогам страховальника;
- ведення переговорів та укладання договорів страхування (чи перестраховування) за дорученням страховальника;
- здійснення розрахунків за договорами страхування;
- підготовку документів для врегулювання питання про збитки у разі настання страхового випадку [7].

Існують деякі види гарантій покриття професійної відповідальності страхових брокерів. Найпоширенішим, а в багатьох країнах обов'язковим, є страхування професійної відповідальності страхових брокерів. Існує також вид гарантій у формі банківського депозиту. В Україні ж досі не існує механізму надання фінансових гарантій з боку страхових посередників [2].

Під час представлення інтересів страховальника основними завданнями брокера є:

- аналіз заявлених до страхування ризиків;
- визначення необхідного обсягу страхового захисту;
- пошук найбільш відповідного страховика з урахуванням оптимального розміщення ризику.

У країнах Європи і США більша частина страхових договорів укладається за посередництва страхового брокера. Так, у Великобританії число таких угод сягає 70%, а в США становить не менше 80% від усіх укладених договорів. Водночас в Україні частка страхових платежів, що акумулюється брокерами в загальному обсязі надходжень страхових премій, становить близько 4 % страхового ринку.

Рис. 1. Сутність та класифікація страхових посередників на страховому ринку України

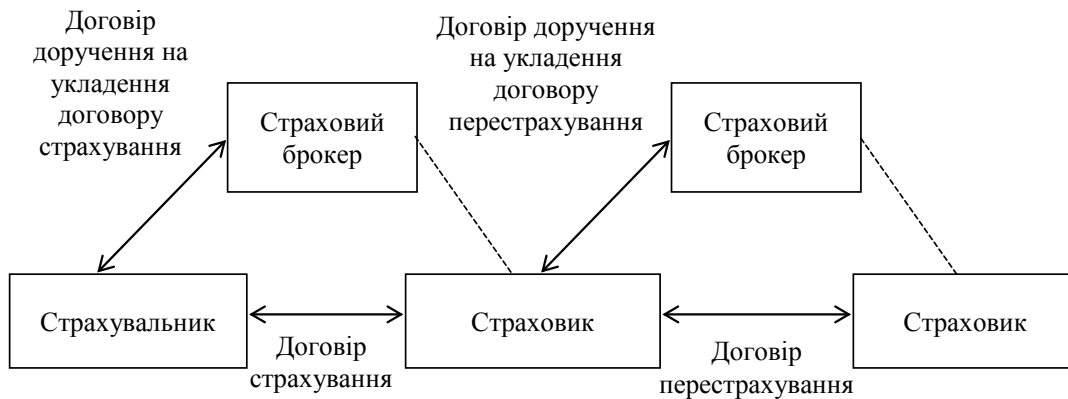

Рис. 2. Відносини між страховим брокером, страховальником та страховиком

У 2014 р. кількість осіб, які працюють у сфері страхового посередництва в країнах ЄС, перевищила 1,5 млн осіб (у тому числі самозайнятих і частково зайнятих осіб). Для порівняння – у США загальна кількість осіб, які займаються страховим посередництвом, у 2014 р. нараховувала приблизно 1 млн осіб [2].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» до діяльності страхових брокерів в Україні застосовуються такі обмеження [8]:

– страховий брокер не може провадити інші види діяльності, в тому числі посередницької, крім посередницької діяльності на страховому ринку;

– страховий брокер може укласти договори страхування з одним страховиком на суму страхових платежів, що не перевищує 35 відсотків загальної суми страхових платежів за всіма договорами страхування, укладеними цим брокером протягом року;

– з метою забезпечення ліквідності операцій страхового брокера – юридичної особи розмір отримуваних ним страхових платежів протягом кожного кварталу не повинен перевищувати розмір сплаченого статутного фонду страхового брокера;

– страховий брокер має право отримувати страхові платежі, якщо він забезпечує набрання чинності договору страхування не пізніше одного дня після отримання ним страхових платежів. В іншому разі страховий брокер не має право отримувати страхові платежі, їх перерахування (внесення) має здійснюватися безпосередньо страховику.

Найбільший страховий ринок як за кількісними, так і за якісними показниками мають США. Серед країн ЄС варто виокремити Великобританію, Францію та Німеччину – їх ринки характеризуються розвиненою мережею страхових посередників, розумним державним регулюванням із чіткою законодавчою регламентацією.

Рейтинг найбільших світових страхових брокерів за розміром прибутку за 2016 рік представлений в таблиці 1.

З таблиці видно, що абсолютними лідерами у розподілі світового прибутку з брокерської діяльності є США та Великобританія. Слід відзначити, що станом на 2016 р. на вітчизняному страховому ринку успішно працюють представництва найбільших міжнародних страхових брокерів, таких як Marsh & McLennan, Willis, AON Limited, Besso Limited, і Oakeshott [4].

Поява іноземних брокерів в Україні пов'язана з приходом на вітчизняний ринок транснаціо-

Таблиця 1
Найбільші світові страхові брокери за прибутком в 2016 р. (млн. дол.) [9]

Рейтинг	Назва компанії	Прибуток	Країна
1	Marsh & McLennan Cos. Inc.	13,23	США
2	Aon P.L.C.	11,61	Великобританія
3	Willis Group Holdings P.L.C.	7,78	Великобританія
4	Arthur J. Gallagher & Co.	4,19	США
5	BB&T Insurance Holdings Inc.	1,81	США
6	Brown & Brown Inc.	1,76	США
7	Hub International Ltd.	1,65	США
8	Jardine Lloyd Thompson Group P.L.C.	1,55	Великобританія
9	Lockton Cos. L.L.C.	1,43	США
10	USI Insurance Services L.L.C.	1,03	США

нальних компаній, а також клієнтів, які обслуговуються в них у всьому світі. Такі великі іноземні брокери розміщують протягом року незначну кількість дуже великих ризиків своїх клієнтів. Таким чином, представництва міжнародних брокерів в Україні і вітчизняні брокери, як правило, займають різні ринкові ланки і поки що не можуть конкурувати один з одним [2].

До найпопулярніших брокерів України відносять BritMark, «Дедал», «СБ Малакут», «ТВТ Брокер», «Консоріс», Oakeshott Insurance [10].

Стан розвитку страхового брокеражу в Україні, як і у світі, можна охарактеризувати за такими основними показниками, як кількість брокерів, співвідношення між кількістю брокерів та страхових компаній, величина страхової премії отримана безпосередньо на розрахунковий рахунок від брокера, частка ринку, яка обслуговується брокерами [2].

Співвідношення страхових брокерів і страхових компаній є індикатором розвиненості інфраструктури страхового ринку, що дає можливість говорити про ефективну реалізацію євроінтеграційних процесів в Україні (рис. 3).

Отже, кількість страхових брокерів в Україні за останні п'ять років постійно зменшується. Це повинно насторожувати страхове суспільство, оскільки поступово зникає дуже важливий для існування ринкових відносин інститут страхових брокерів. В економічно розвинутих країнах на одну страхову компанію припадає декілька десятків страхових брокерів, які обслуговують ринок. В Україні ж незначна кількість брокерів є наслідком неналежного державного регулювання діяльності страхових брокерів. Зокрема, нормативно-правова база значно застаріла і не відповідає реальним потребам страхового ринку загалом та інституту страхових посередників зокрема.

Розподіл страхових премій на страховому ринку України, що надходять із посередницького каналу продажу, можливо оцінити з погляду результатів діяльності страхових і перестрахових брокерів (рисунок 4).

Отже, обсяги страхових премій, що надходять від страхових брокерів, характеризується чіткою тенденцією до зростання. Значне збільшення страхових премій, акумульованих брокерами, спостерігається у 2015 р., зокрема, у розрізі страхування спостерігається зростання на 50%, страхові премії у сфері перестраховання збільшилися майже у 1,4 рази. Номінально це колосальне зростання. Але в реальності за цими цифрами стоїть чинник інфляції.

Розвиток вітчизняного брокерства характеризується обсягом страхових премій, що зібрані брокерами в загальному обсязі валових страхових премій, зокрема, їх часткою (рис. 5).

Таким чином, частка премій, що надходять за рахунок брокерів, перебуває на дуже низькому рівні, хоча протягом останнього часу

помітне збільшення цього показника. Незважаючи на помітне поліпшення ситуації з часткою брокерів у загальному обсязі премій, у європейських країнах із розвиненим брокерським каналом реалізації страхових продуктів частка премій, що генерується брокерами, становить 30–60%.

Загалом економічна діяльність страхових агентів і брокерів приносить приблизно 0,6% від загального обсягу ВВП Європейського союзу. Внесок страхового посередництва у ВВП національних економік країн ЄС помітно відрізняється, що пов'язано з відмінностями в обсягах національних страхових ринків та відносної важливості каналу страхового посередництва в кожній країні. Найбільшу частку страхове

Рис. 3. Співвідношення кількості страхових компаній та страхових брокерів на страховому ринку України за 2012–2016 рр., од.

Джерело: складено на основі даних [11]

Рис. 4. Динаміка обсягу страхових премій в Україні, що зібрані страховими брокерами за 2012–2016 рр., млн. грн.

Джерело: складено на основі даних [11]

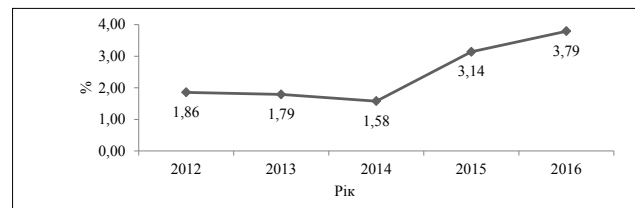

Рис. 5. Частка страхових платежів, що акумулюється брокерами в загальному обсязі надходжень страхових премій

Джерело: складено на основі даних [11]

Таблиця 2

**Розподіл страхових премій за каналами збуту страхових продуктів
у країнах Європи у 2014 р., % [12]**

Країна	Прямі продажі		Продажі через брокера	
	Life	Non-life	Life	Non-life
Бельгія	23,3	19,7	36,5	60,7
Італія	8,9	7,9	0,9	7,9
Німеччина	4,0	4,8	25,2	25,4
Португалія	8,6	10,8	1,1	17,1
Словенія	4,8	30,2	-	5,9
Туреччина	8,1	6,2	0,6	11,9
Фінляндія	-	43,9	-	7,6
Франція	15,0	34,0	11,0	18,0
Хорватія	41,0	71,2	2,1	6,1
Швеція	18,0	-	28,0	-

посередництво приносить у ВВП Великобританії – 1,2% [2].

Слід зазначити, що характер посередництва та канали продажів страхових продуктів у галузях страхування життя та ризикового страхування різняться і має свої особливості в країнах-членах ЄС (табл. 2).

Сучасний стан страхового посередництва в Україні характеризується низьким відсотком страхових премій, що генеруються страховими брокерами у сукупній вартості валових страхових премій, зменшенням кількості страхових брокерів в Україні, крім того, досить незадовільним розвитком професійного інституту страхових агентів. Негативний вплив на страховий ринок та, зокрема, на страхове посередництво має економічна нестабільність в Україні [5].

Україна не може відокремитися від світових тенденцій щодо розвитку страхового посередництва. У зв'язку з цим уряд України намагається досягнути світових стандартів. Для українського страхового ринку основними складниками євроінтеграційних перетворень має стати вдосконалення законодавчої бази з регулювання діяльності страхових посередників та приведення його у відповідність із європейськими нормами, а саме:

– введення обов'язкового страхування професійної відповідальності страхових брокерів чи вимоги формування адекватного розміру гарантії у формі банківського депозиту;

– удосконалення документообігу під час оформлення угод за участю прямих страхових посередників;

– регулювання механізму отримання комісійної винагороди страховим брокером від страховика.

Окрім того, важливим елементом є підвищення професіоналізму страхових посередників за рахунок поглиблення кваліфікаційних вимог та підвищення культури споживачів страхових послуг.

Висновки. Таким чином, страхові брокери як ключовий складник страхового посередництва мають суттєвий вплив на розвиток страхової системи в країні. Страхові брокери забезпечують просування та продаж страхових продуктів, спрощуючи відносини між страховиком і страхувальником. Європейське суспільство давно зрозуміло важливість створення ефективного інституту страхового брокерства, що забезпечує розширення та збільшення місткості страхового ринку загалом.

В Україні брокерська ланка страхової системи перебуває все ще на стадії формування, про що свідчать кількісні та якісні показники. З розвитком та поглибленням відносин на ринку роль страхових посередників поступово зростає. Збільшення кількості страхових посередників дає змогу активізувати український страховий ринок і забезпечити реалізацію завдань щодо стратегії його розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Школьник І.О. Європейські студії у фінансах : навч. посібник / І.О. Школьник, А.Ю. Семенов, В.М. Кремень [та ін.]. Суми : Сумський державний університет, 2017. 214 с.
2. Нестерова Д. Розвиток страхового посередництва в розвинутих європейських країнах / Д. Нестерова, Н. Кудрявська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2016. № 3(180). С. 42–47.
3. Директива 2002/92/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про посередництво у страхуванні» від 9 грудня 2002 року.
4. Кармазіна С.С. Розвиток страхового посередництва в Україні / С.С. Кармазіна // Финансовые услуги. 2016. № 3–4. С. 7–12.
5. Журавка О.С. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України / О.С. Журавка, Т.О. Бочкарева // Економіка. Фінанси. Право. 2015. № 6/1. С. 57–65.

6. Махортов Ю.О. Роль страхових брокерів у розвитку страхового ринку України / Ю.О. Махортов, Н.О. Телічко // Економічний вісник Донбасу. 2009. № 4 (18). С. 122–129.

7. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/page>.

8. Про порядок провадження діяльності страховими посередниками: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.1996 № 1523. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1523-96-%D0%BF>.

9. Statista. The Statistics Portal. URL: <http://www.statista.com/statistics/261909/leading-global-insurance-brokers-by-revenue-as-of-2016>.

10. Страхові брокери України. URL: <https://www.ukrstrahovanie.com.ua/brokers>.

11. Національна комісія, що здійснює державне регулювання в сфері ринків фінансових послуг / Страховий ринок // Офіційний сайт. URL: <https://nfp.gov.ua/ua/Ohliad-strakhovoho-rynku.html>.

12. Related statistics // European Insurance [сайт]. URL: <http://www.insuranceeurope.eu/insurance-distribution>.

13. Пахненко О.М. Страховий ринок України та країн ЄС: порівняльний аналіз / О.М. Пахненко, А.Ю. Семенов, М.О. Мілютіна // Економіка та суспільство. 2017. № 12. С. 612–617. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/101.pdf

14. Дарков В. Страховий посередницький ринок, його становище та перспективи розвитку / В. Дарков. URL: <https://forinsurer.com/public/02/12/08/147>.